

papiret. Hvor vidt og hvornår C.C. Hall *de facto* forlod helstatslinjen til fordel for ejderløsningen er et uløst problem i dansk historieforskning. Meget tyder imidlertid på, at København måtte søge den løsning i felten, som ikke kunne tilvejebringes ad politisk vej. At denne politik blev undergravet af, at Bismarck manøvrerede så overraskende dygtigt, som han gjorde, og at forventningerne til de britiske, svenske og franske alliancer var overvurderede, stod først klart alt for sent. Der til ejede Monrad ikke Halls evner og smidighed og var ikke i stand til at tilpasse sig situationen, som den udviklede sig. Denne antologi forstærker indtrykket af, at danskerne godt og grundigt forpassede muligheden for en deling af Slesvig, da den forelå i 1864, og derfor måtte inkassere det fulde nederlag. Det må have været en ringe trøst, at dette nederlag blev delt med blandt andre slesvig-holstenerne og polakkerne og i de følgende år med lande som Østrig, Hannover og Frankrig.

Jes Fabricius Møller

| ANDERS LUNDKVIST: *Dansk kapitalisme. Gennembrud, storhed og stagnation*, Forlaget Hovedland, Gjern 2017, 395 s., 299,95 kr.

Det politiske miljø til venstre for Socialistisk Folkeparti tilbydes med denne bog sin helt egen version af Danmarks økonomiske historie de seneste ca. 250 år. Forfatteren fremstår dog langt fra som en forudsigelig partigænger. Han er sin egen mand og drøfter gerne forskellige syn på økonomiens virkemåde. Kritikken af tidligere økonomisk historie begrænser sig dog til nogle få bedagede tekster om specifikke emner. Der er ingen egentlig dialog med andre tolkninger.

Den empiriske dimension er stærk. Ikke færre end 75 statistiske tabeller spiller en bærende rolle i argumentationen. Forfatterens studerende på AAU er utvivlsomt blevet godt oplært i brug af kvantitativt materiale. Tabeller er dog kun understøttende, de kan ikke selv fortælle historien eller tolke den politisk.

Anders Lundkvists syn på fortiden er, forenklet sagt, båret af en nostalgi som udspringer af tristesse over virkningen af de seneste årtiers globalisering. Allerede det traditionelle landsbyfællesskab fra periodens begyndelse og tidligere markeres positivt. Det samme gælder det efterfølgende individuelle gårdbrug som var „simpel vareproduktion“, dvs. ikke-kapitalistisk. Husmænd og landarbejdere blev ganske vist tabere i processen. Til gengæld opstod der senere i 1800-tallet „økonomisk demokrati på landet“. Det skyldtes andelsbevægelsen som lagde en stor del af økonomien i et kollektivt og solidarisk regi og tøjlede de blinde markeds kræfter som en art „alternativ til kapitalistisk styring“.

Forfatteren nævner de ejendomsløses situation ved periodens begyndelse, men har ikke blik for dem efterfølgende. De sociale skel og modsætninger på landet i de år Skjoldborg, Aakjær og Andersen Nexø skrev om, forsvinder hos Lundkvist, overskygget af hvad han mener er et demokratisk ideal og den rette måde at leve på. Han ser ikke på i hvilken grad andelsforetagendernes fælles ejerskab har store iboende værdier, eller mere var et middel til at nå et mål. Skæres indtjeningsmålet og afsætningsikkerheden fra, og ser man bort fra det sociale samvær, hvor interessant var det så egentlig at sidde med ved det lokale andelsmejeris generalforsamling? Giver den demokratiske form reel indflydelse på ret meget? Anders Lundkvist nærer ikke sådanne forbehold. Folkeeje og involvering af den enkelte i beslutningsprocesserne er for ham absolut at foretrække for ekspert- og markedsstyring, og han analyserer ikke om den modsatte opfattelse kunne have noget for sig, eller hvorfor udviklingen gik i en anden retning.

Efter overgangen til 1900-tallet bliver fremstillingen noget mere konventionel – et stykke tid i hvert fald. Forfatteren gør rede for konjunkturbevægelserne og kobler den økonomiske udvikling sammen med periodens politiske mønster, hvor Socialdemokratiet og Venstre dannede modpoler. Tiden indtil 1957 var en „klassekampens tidsalder“, men kampen drejede sig mest om fordelingen af kagen mellem gårdmænd og byarbejdere. De to grupper måtte begge arbejde for deres udkomme, men var kun indirekte forbundet med hinanden i de økonomiske processer. Agrarsektoren var stadig ikke-kapitalistisk, om end det gik tilbage på den front, mens byarbejderne var låst til deres direkte modpart i en struktur bestemt af kapitalens akkumulatiónstvang. Derfor blev kampen om hvem der skulle have størst andel i produktionsresultatet, ført på det politiske niveau hvor de to talstærke grupper, repræsenteret af henholdsvis Venstre og Socialdemokratiet, kunne samle mange vælgere fra hver sin flok. Der var betragteligt spillerum i politikken på grund af de mange reguleringer i tider med krige, lavkonjunktur og isolering fra verdensmarkedet samt voksende økonomisk omfordeling via de offentlige kasser. Anders Lundkvist kalder det „stækket kapitalisme“.

Dette mønster genkendes fra mainstreamhistoriografien, dog med den bemærkelsesværdige forskel at Anders Lundkvist ser bort fra de indre relationer i hvert af de to store produktionsmiljøer, den primære og den sekundære sektor. Det urbane arbejdsmarked tilskrives ikke nævneværdig betydning, hverken relationerne mellem arbejderne og arbejdsgiverne eller den voksende funktionærklasses rolle. Han lægger derimod vægt på at byarbejdes og gårdmænds årsindkomster var sammenlignelige. Denne observation er bestemt historisk relevant, men at bruge den til at understøtte ideen om at de to primære arbej-

dende grupper i det danske folk strukturelt betragtet var adskilte og dog på en måde ens og ensartet stillet, kalder på kraftige indvendinger. Den sociale differentiering på landet – både generelt og mellem gårdejerne – ignoreres fortsat. I sammenligningen af årsindtægterne tages ikke højde for realindkomstvirkningen af de faciliteter i form af bygninger og jord som ejendomsbesiddere på landet kunne drage nytte af uden om pengeøkonomien. Det tillægges ikke betydning at gårdere var kapitalejere (og i et vist omfang arbejdsgivere) som i denne egenskab kunne være mere eller mindre succesrige, måske resulterende i videre kapitalopbygning. Byarbejderes ensartede fælles vilkår, både i lønniveau og arbejdsforhold og i fravær af kapitalejerskab, formede et andet livsperspektiv og en anden incitamentstruktur. I bogen fremkalder den manglende dækning af disse forhold et ikke blot forenklet, men urealistisk billede af den økonomiske og sociale struktur i Danmark.

Den følgende periode, 1957-1982, betegnes „velfærds kapitalisme“. I denne periode bliver landbruget på det nærmeste afviklet. Erhvervets beskæftigelse og andel af nationalindkomsten svinder ind til meget lidt; den resterende del glider gradvis over i kapitalistiske drifts- og ejerforhold. Klassestrukturen er dermed yderligere forenklet sammenlignet med den foregående periode. Arbejderklassen står imidlertid stabilt og omsætter sin numeriske vægt i keynesiansk økonomisk politik og opbygning af velfærdsstaten. Det er på dette sted læseren indser den fulde rækkevidde af de tidligere nævnte bestræbelser på at koge den sociale struktur ind til nogle få enkle modsætninger. På scenen står som nævnt arbejderklassen, hvortil kommer en ret stor, men svindende gruppe af arbejdende selvstændige i by og på land der nok kan have ansatte, men ikke indkomst- og prestigemæssigt hæver sig meget over arbejderklassen. Til hovedklasserne føjes nu de mange offentligt ansatte, en særlig kategori som udgør intet mindre end „kernetropperne i *demokratiets kamp mod kapitalen*“ (kursiv i original). Sidstnævnte vil i en normal marxistisk klasseanalyse være personificeret i borgerskabet og den ansatte professionelle elite som leder virksomhederne, men Anders Lundkvist foretrækker at anskue kapitalen upersonligt, som et institutionelt apparat der i skiftende organisatoriske former varetager profitmaksimering og akkumulation.

Denne model stiller det arbejdende folk op over for en diffus, efterhånden internationaliseret kapitalmagt som ikke alene unddrager sig demokratisk kontrol, men gennem den såkaldte konkurrencestats princip øver afgørende indflydelse på statens politik. Hvad der var opnået af demokrati og velfærd, undermineres og svinder bort. Processen tog fart i 1980'erne da liberaliseringen af den finansielle sektor og den almindelige globalisering satte ind.

En kritisk indstilling til globaliseringen er ikke i sig selv yderligtgående. Det bemærkelsesværdige er at alle andre kilder til sociale og politiske modsætninger og konflikter skrives ud af historien. Ligeledes ses der bort fra kilderne til dén økonomiske vækst som i første omgang muliggjorde indkomstudjævning på højt gennemsnitsniveau. Væk er med andre ord: profitmotivet som drivkraft for innovation, teknologiudvikling og effektivisering; velstandsfordele ved markedsdrevet international arbejdsdeling; funktionærernes ambivalente stilling som på en gang lønmodtagere og arbejdsgivernes loyale og betroede forvaltere; de offentligt ansattes mulighed for at hævde egeninteresser i et politisk styret system; velfærdsgevinsterne ved investering i human kapital, men dermed også de ulighedsskabende mekanismer i uddannelsessystemet. Kapitalismens facetter som helhedssystem betragtet forsvinder, erstattet af et manikæisk syn på politisk økonomi: Hvor markeds kræfter og begrænsning af den offentlige sektor og overførselsindkomster vinder frem, går demokrati og velfærd tilsvarende tilbage, for der er en „modsætning ... mellem demokratisk og kapitalistisk styring“ (s. 339).

Sidst i bogen forlades den historiske fortællemodus til fordel for mere direkte vurderinger af den sociale og politiske situation som udviklingen har skabt. Resultatet er overraskende. Det hidtidige begreb om hovedklasser omsættes i en analyse af vælgergrupper og vælgerkoalitioner. Groft gengivet vil de som er afhængige af overførselsindkomster, samt de offentligt ansatte stemme rødt (for demokratisk styring og skattefinansieret velfærd), mens den lille gruppe af økonomisk velstillede samt de privatansatte arbejdere og funktionærer vil stemme blå (for markedsstyring) eftersom de har stærk interesse i lave skatter. At også privatansatte har behov for offentlige tjenesteydelser og forsikring mod sociale begivenheder, lades af en eller anden grund ude af betragtning. Ser man imidlertid bort fra sådanne nuancer og accepterer Anders Lundkvists analyse, fremstår et ganske modløst og pessimistisk billede, set i et klassisk venstrefløjsperspektiv: De røde partiers kernevælgere er dels modtagere af overførselsindkomster, dels de der får løn fra de offentlige kasser og nødtigt ser deres indkomstkilde tørre ud. For så vidt – og heri ligger det overraskende – er det en bekræftelse af højrefløjens verdensbillede. Ifølge Anders Lundkvist er det stadig sådan at venstrefløjen repræsenterer fællesskab og retfærdighed – der er bare ikke nok der indser det og lægger det til grund for deres stemmeafgivning. Denne styres i stedet af kortsigtede egoistiske – „rationelle“ – interesser.

På dette grundlag kan man diskutere om den indledningsmæssige vurdering er korrekt: At bogen er et relevant bud på nutidens venstrefløjs version af den økonomiske historie, som passer til samme ven-

strefløjs politik. Kapitalismen er i Anders Lundkvists udlægning et umoralsk system som koncentrerer rigdom hos en meget lille gruppe (kendt som „den ene procent“). Magten absorberes i systemets hovedmotiv: akkumulationstvangen. Det har dog historisk været muligt at etablere forskellige former for modmagt, hvoraf især makroøkonomisk styring og velfærdspolitik har været betydningsfulde. Men globaliseringen borteroderer disse landvindinger. Mulige modsvar holdes i ave ved retorikken om „den nødvendige politik“. Den arbejdende befolkning står splittet fordi store grupper nærer aversion mod at skulle betale høje skatter til den store velfærdsstat, som imidlertid er det eneste relevante middel til at sikre en grad af solidaritet og et korrektiv til markedsøkonomiens problemer.

Det lyder bekendt. Men vil venstrefløjen, når det kommer til stykket, acceptere Anders Lundkvists version af den økonomiske historie som sin egen? Tre ting taler imod det: For det første fortielsen af kapitalismens kraft som økonomisk motor og ramme for svimlende teknologiske forandringer som har øget befolkningens materielle velfærd til et niveau uden sidestykke i verdenshistorien. For det andet bortretoucheringen af økonomiske og sociale realmodsatninger i befolkningen, langt ud over spørgsmålet om skattebyrde. For det tredje den konklusion at socialistisk politik mest appellerer til sociale klienter og offentligt ansatte. Bogen bør for det yderste venstre give stof til eftertanke og anledning til debat om historien som middel til samfundsforståelse.

Jan Pedersen

| NIELS CLEMMENSEN & JESPER LAURSEN: *Lensgreven – Historien om Mogens Frijs*, Gads Forlag, København 2017, 600 s., 349,95 kr.

Mogens Frijs (1849-1923) var lensgreve til Frijsenborg og sin samtids største jordbesidder. Han var af en uradelsfamilie, og hans fader havde været konseilspræsident og en ledende skikkelse i ændringen af Grundloven i 1866. Selv overtog Mogens Frijs sin fars landstingsmedlemskab i 1880 og sad i tinget, til 1915-grundloven trådte i kraft. Som leder af udbrydergruppen fra Højre, De Frikonservative, stod han og hans partifæller i perioden 1902-13 med de afgørende landstingsmandater. Partiet bidrog i denne periode til en aktiv reformpolitik, og Frijs var flere gange på tale som konseilspræsident. Han var således en både historisk vigtig og spændende personlighed, men derfor er det ikke i sig selv oplagt, at han skulle blive tiltænkt en biografi. Det er svært for denne anmelder at forestille sig, at et af landets store og brede forlag for 20 år siden ville have sagt ja tak til at udgive en bio-